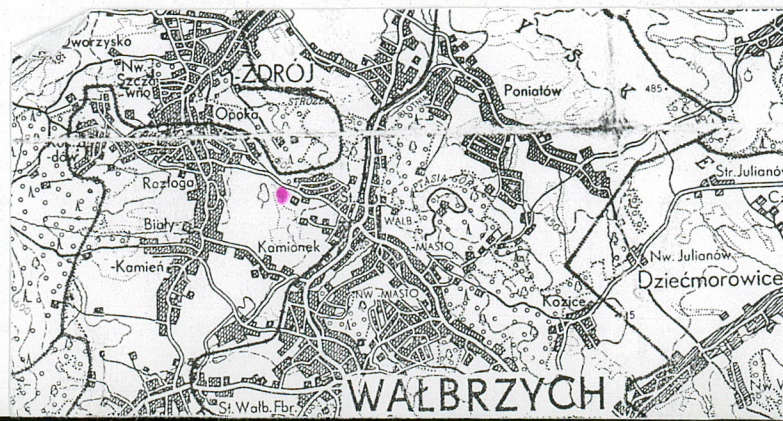
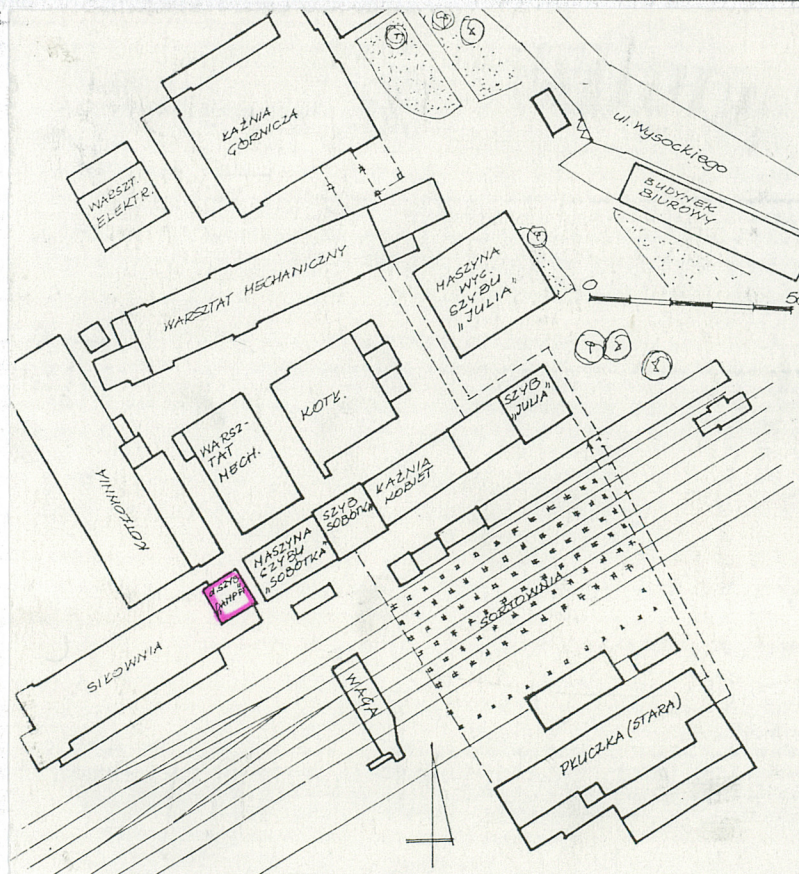

WAŁBRZYCH

ul. Wysockiego

Waldenburg (do 1945 r.)

Nr 356/A/1-14 data 17.09.2004

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

Szyb "Dampf" wskazywany jest na planach sytuacyjnych kopalni "Fuchs" pochodzących z pocz. XX w. Z uwagi na formę architektoniczną nadszybia i detal, nawiązujący do architektury szybów "Julia" i "Sobótka" datujemy jego powstanie na ok. 1875 r.

Z sytuacji kopalni wynika, że eksploatację tego szybu wstrzymano z początkiem XX stulecia, najpóźniej w latach 20-tych XX w. adaptując budowlę nadszybia do nowych zadań.

Bez szczegółowych studiów archiwalnych trudno jest dzisiaj określić jego pierwotne zadania. Mógł to być szyb, którym prowadzono do wyrobisk kopalni powietrze a także instalacje techniczne: rurociągi parowe, pneumatyczne.

Nadszybie wyposażone było w urządzenie wyciągowe umieszczone na najwyższej kondygnacji. Nośnik liny napędzany był silnikiem parowym, zapewne dwucylindrowym, bliźniaczym.

Budowla zyskała formę basztową, typu "Malakow", której twórcy operowali repertuarem form właściwym dla historyzmu przy czym i tutaj - jak w nadszymbiach "Julii" i "Sobótki" - czerpano z wzorców ikonograficznych architektury doby renesansu.

W założeniu urbanistyczno-architektonicznym kopalni budowla ta odgrywa istotną rolę, kreśląc przy tym w miarę oryginalny kształt nadszybia z lat 70-tych XIX w., znakomicie dopełniający procesy przemiany technicznej, które dotknęły nadszybia "Julii" i "Sobótki". Obraz to istotny i dla krajobrazu górniczego Wałbrzycha - odnosi bowiem do jego charakteru z lat 70-tych XIX w., przez stalowe wieże nadszybowe "Julii" i "Sobótki" do lat 90-tych XIX w. i początku XX stulecia, przez budowle sortowni, płuczki, kotłowni, maszynowni i elektrowni do początków XX w. Nadszybie szybu "Dampf", obok nadszybia "Julii" i "Sobótki" stanowi nadzwyczaj cenny dokument odnoszący ku przemianom dokonującym się z przełomem XIX/XX w. w architekturze górniczej Zagłębia, przy czym jego wartości jako nośnika informacji są o wiele szersze, sięgają w strefę techniki górniczej, dziejów kopalni, krajobrazu kulturowego.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrza, wyposażenie, instalacje)

Nadszybie położone jest pomiędzy maszynownią szybu "Sobótka" a dawną siłownią energetyczną kopalni, przy czym z tym ostatnim budynkiem pozostaje zwarte - otacza on nadszybie od pld. i zach. (powstał ok. 1907 r.).

Materiał: Budowla posadowiona na fundamencie betonowym. Mury nośne murowane z cegły ceramicznej pełnej (grubość 94 cm.) na zaprawie cementowo-wapiennej. Ściany zewnętrzne i wewnętrzne tynkowane i bielone. Bezpośrednio na koronie murów oparto konstrukcję czterospadowego dachu, wykonanej w drewnie, z wydatnym okapem, podkreślonym czołami krokwi. Więźbę dachową odeskowano i pokryto papą na lepiku. Pośrodku ściętej piramidy dachu, w miejscu gdzie dawniej wysuwała się z nadszybia stalowa wieża nadszybowa, zabudowano rozległy, kwadratowy świetlik/wywietrznik, z boków kryty drewnem. Przykrywa go 4-spadowy, piramidalny dach wykonany w konstrukcji drewnianej, z dużym okapem, odeskowany i kryty papą na lepiku. Świetlik wierńczony jest drewnianą sterczyną, niegdyś pokrytą blachą stalową, ocynkowaną (pełniła rolę odgromnika). Strop nad I kondygnacją żelbetowy, wsparty na dźwigarach stalowych. Wyżej stropy ceramiczne, typu Kleina, przy czym wykonując je częściowo wykorzystano zachowane elementy stalowych pomostów dawnego nadszybia. Przyziemie nie łączy się z wyższymi kondygnacjami. Wejście na piętro prowadzi z wysokiego balkonu wspartego na stalowych podporach, okolonego barierą stalową. Na balkonik ten prowadzą stalowe schody, zewnętrzne, przylegające do ściany budowli. Na wyższe kondygnacje prowadzi wąska, jednobiegowa, drewniana klatka schodowa (schody policzkowe). Stolarka okienna drewniana - na II kondygnacji okna podwójne, skrzynkowe, 2-skrzydłowe, z drobnymi podziałami. Okna na pozostałych kondygnacjach o stolarcie drewnianej, pojedynczej, dwuskrzydłowej, z drobnymi podziałami. W III kondygnacji - od pld. - 4 pojedyncze okna stalowe, typu przemysłowego o drobnym podziale, typu "krosnowego". Także stolarka skrajnych okien typu biforii usytuowanych na elewacji pld. stalowa, typu przemysłowego. Drzwi wejściowe do nadszybia drewniane, płycinowe, 1-skrzydłowe, z nadświetlem drewnianym. Posadzka przyziemia betonowa, gładzona. Na wyższych kondygnacjach podłogi drewniane, z desek.

Plan: Budowla wzniesiona na rzucie kwadratu o boku ok. 9 m. (wewnątrz 7,96 x 7,96 m. W przyziemiu urządzono magazyn. Wyższe kondygnacje nie są wykorzystywane.

Bryła: Budowla niepodpiwniczona, 5-kondygnacyjna, typu basztowego z lekko nadwieszoną (gzymsem ceglany, schodkowym) partią najwyższą. Przykryta 4-spadowym dachem z dużym okapem, kształtowanym w formie piramidy ściętej, której wierzchołek zajmuje kwadratowy w rzucie świetlik/wywietrznik przykryty 4-spadowym dachem o niewielkim nachyleniu i dużym okapie. Całkowita wysokość nadszybia ok. 21 m.

Elewacje: Ceglano, tynkowane na gładko. Pierwotnie symetryczne, osiowe - obecnie zniekształcone zabudowaniem od pld. i zach. bud. siłowni energetycznej (do wys. 1,5 kondygnacji), przemurowaniem części otworów okiennych elewacji pld. i wsch., zmianami stolarki okiennej, która w XIX w. była stalowa, zaś od lat 20-tych XX w. w części drewniana, skrzynkowa, zmianami kształtów otworów okiennych (ze sklepionych łukiem na prostokątne - na wysokości piętra). Otwory okienne prowadzone są regularnymi, symetrycznymi pasami, zróżnicowane na poszczególnych kondygnacjach (w elewacjach wsch. i zach. okien brak, wprowadzano tam jedynie blendy). Pierwotnie wszystkie otwory okienne sklepione półkoliście. Zróżnicowano ich formy - występują okna pojedyncze i grupowane w biforia, pod okapem dachu wprowadzono rząd 5 okienek prostokątnych, imitujących pseudoobronne (obecnie zamurowane). Powyżej 3 kondygnacji gzyms z paskowca, powyżej 4 kondygnacji gzyms ceglany, schodkowy.

Instalacje: Elektryczna (oświetleniowa), odgromowa, wodno-kanalizacyjna (niesprawna).

<p>14. Kubatura ok. 1387 m³.</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa w przyziemiu ok. 60 m². Pow. całkow. ok. 240 m².</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne Nadszybie i basztowa wieża nadszybowa szybu "Dampf"</p>	<p>17. Użytkowanie obecne Budowla przebudowana, w przyziemiu - magazyn części elektrycznych.</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie</p> <p>W okresie do wyłączenia nadszybia z eksploatacji górniczej nie dokonano większych zmian w bryle, planie i elewacjach budowli. Mogła w latach 9-tych XIX w. zyskać stalową wieżę nadszybowa, którą zdemontowano z chwilą likwidacji szybu. Wówczas też mogły mieć miejsce roboty wzmacniające mury nadszybia (kotwienie).</p> <p>Po likwidacji szybu w budowlę wprowadzono nowe podziały międzykondygnacyjne, zabudowano schody a powstałe pomieszczenia wykorzystywano dla potrzeb zaplecza technicznego kopalni - różnego typu magazynów podręcznych. Od lat 70-tych XX w. wykorzystywane jest tylko pomieszczenie w przyziemiu nadszybia.</p> <p>Począwszy od lat 20-tych XX w. dokonano szeregu zmian w elewacjach, zamurowując niektóre otwory okienne bądź zmieniając ich kształt. Nie zatarło to jednak pierwotnego kształtu elewacji.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Budowla pozostaje w złym stanie technicznym - fundamenty, ściany nośne, stropy, komunikacja pionowa, konstrukcja dachu. Występują znaczne spękania murów, stanowiące zapewne efekt osiadania fundamentów.</p> <p>Widoczny jest także ogólny stan zaniedbania, wynikający z faktu, że ostatnie roboty konserwacyjne elewacji, stolarki prowadzono w latach 40/50-tych XX w. Tynki zewnętrzne ze sporymi ubytkami (sięgają 30%), zawilgocone. Brak szyb w oknach, korozja elementów stalowych, m.in. stalowych schodów, barier, wygięte stalowe stopnie schodów. Uszkodzenia gzymsów i opasek, stolarka drewniana - do wymiany, podobnie pokrycie dachu z częścią deskowania.</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Budowla nadszybia prezentuje wybitne wartości historyczne, techniczne, urbanistyczne i architektoniczne, krajobrazowe. Objąć ochroną prawną - wpis do rejestru zabytków.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Utrzymać bryłę i elewacje budowli, przeprowadzić sanację elewacji przywracając liczbę i kształt otworów z końca XIX w.; przeprowadzić kotwienie murów, osuszanie, wykonać roboty elewacyjne oraz malarskie wewnętrzne, usprawnić komunikację pionową, dokonać remontu konstrukcji dachu i pokrycia; - Opracować alternatywne wobec dotychczasowego programy użytkowe budowli wykorzystujące jej całą kubaturę i pow. użytkową. - Wszelkie roboty prowadzić w oparciu o odpowiednie ekspertyzy techniczne, prace projektowe i pod nadzorem Woj. Konserwatora Zabytków. 	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

24. Uwagi różne

patrz też karty ewidenc.: Zespół szybu 'Julia', Zespół szybu 'Sobótka' - opracowane w 1994 r. przez dr S. Januszewskiego

25. Opracował Program komputerowy karty - Word for Windows - BSIDZT S. Januszewski

tekst dr Stanisław Januszewski 10 wrzesień 1994 r.

plany, rysunki mgr inż. arch. Anna Broniewska 10 wrzesień 1994 r.

zdjęcia fotogr. dr Stanisław Januszewski 10 lipiec 1994 r.

miejsce przechowywania negatywów BSIDZT S. Januszewski

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO I

22. Bibliografia

- S. Januszewski, T. Szpineter, J. Dobesz, Zabytki techniki w górnictwie Zagłębia Dolnośląskiego, w: Raporty Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1980, mnps., cz. I-III,
- S. Januszewski, Zabytki techniki Dolnego Śląska, Warszawa 1988,
- Zabytki techniki górniczej Zagłębia Dolnośląskiego, pod red. Stanisława Januszewskiego, Walbrzych 1988

26. Adnotacje o Inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

- Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, foto. wykonane w 1978 i 1986 r. przez dr S. Januszewskiego

27. Załączniki

Nr 1 - dokumentacja rysunkowa

Nr 2/3 - dokumentacja fotograficzna

1. Miejscowość

WAŁBRZYCH

2. Obiekt Szyb "Dampf"

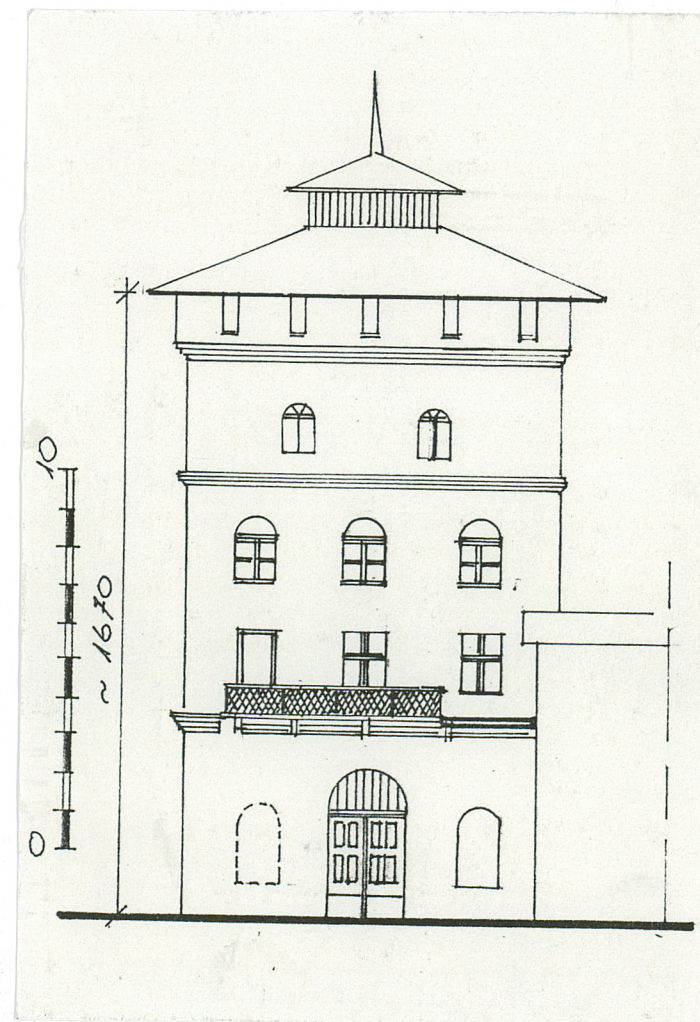
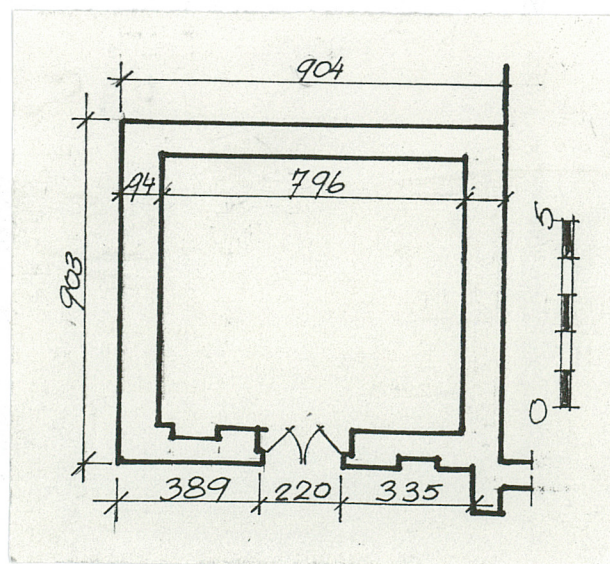
DAWNE NADSZYBIE

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Dokumentacja rysunkowa

1. Rzut przyziemia

2. Elewacja frontowa d. nadszybia

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10 wrzesień 1994 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

1. Miejscowość

W A Ł B R Z Y C H

2. Obiekt Szyb "Dampf"

DAWNE NADSZYBIE

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Dokumentacja fotograficzna

1. Nadszybie w górnej partii od płn.-zach., neg. 300/593/3

2. Nadszybie od płd., neg. 300/596/1

VERTE!

3. Fragment elewacji płn. i zach., neg. 300/592/5

4. Fragmenty elewacji zach. i płn., neg. 300/592/4

5. Otwory okienne elewacji płn. i zach., neg. 300/594/3

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10 wrzesień 1994 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski

1. Miejscowość

WAŁBRZYCH

2. Obiekt Szyb "Dampf"

DAWNE NADSZYBIE

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Dokumentacja fotograficzna

1. Elewacja pld. nadszybia, neg. 300/257/3

2. Nadszybie od ptn.-zach., w głębi maszynownia i nadszybie szybu "Sobótka", neg. 300/259/1

3. Fragment elewacji ptn. i zach., neg. 300/259/2 (w głębi wieża nadszybowa szybu "Sobótka")

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10 wrzesień 1994 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski